

Verš :

- Špecificky organizovaný jazykový prejav (na pozadí neviazanej reči prózy)
- Základná jednotka, vybudovaná na princípoch verzifikačného systému a spravidla graficky vyčlenená ako samostatný riadok textu
- Základná zvukovo a rytmicky organizovaná jednotka a významová jednotka, graficky vyznačená riadkom

Základ veršovej organizácie:

- Pravidelnosť ekvivalentných veršových jednotiek – podľa pravidiel VS
- Napätie medzi vetnou a veršovou intonáciou (najmä umiestnenie prestávky a druh klauzuly)
- Napätie medzi stanoveným metrickým vzorcom a jeho realizáciou konkrétnym textom

Strofa (z gréckeho strophé – obrat)

- Tematický, významový, intonačný, rytmicko – syntaktický, často rýmovovo usporiadaný, graficky členený celok, ktorý sa opakuje v básni

Rytmický impulz:

- Vo veršovom celku vzniká rytmický impulz, ak po sebe nasledujú zvukovo rovnako alebo podobne organizované veršové jednotky

Rytmus (gr. rhythmos – tok, prúd)

- Pravidelné opakovanie rovnakých alebo podobných prvkov (javov) nejakého radu, ktoré prebieha v čase alebo v priestorovej následnosti
- Prejavuje sa v rozličných druhoch umenia (hudba, spev, tanec, básnictvo)
- Rytmus verša sa konštituuje na prozodických vlastnostiach jazyka
- Je založený na určitej norme, ktorá určuje pravidlá a organizáciu prozodických prvkov jazyka (kvantita, prízvuk, slabičnosť, slovný predel, intonácia a pod.)
- Podľa toho, ktoré prozodické vlastnosti jazyka sa využívali pri rytmickej výstavbe verša, rozlišujeme verzifikačné systémy.

Metrum

- Abstraktná, ideálna chéma veršovej výstavby
- „miera“ verša
- Norma veršového rytmu
- Metrum nemožno stotožňovať s rytmom – napätie

Stopa :

- Najmenšia jednotka metra, ktorá sa pravidelne opakuje
- Slabiky (prozodické elemnty) vytvárajú stopy ako metrické jednotky rozličných zoskúpení
- Nemusia sa prekryvať so slovami ani s taktami
- Časti stopy : ťažká doba (téza) : -
                     Ľahká doba (arza) : U

Sylabotonický verzifikačný systém :

- Stredná pozícia medzi sylabickým a tonickým verzifikačným systémom
- Regulovaný počet slabík vo verši
- Normované rozloženie prízvuchých a neprízvuchých slabík vo verši

Prízvuk v slovenčine :

- Silová vlastnosť slabiky
- Viazaný na prvú slabiku dvoj- a viacslabičných slov
- Nemá dištinkatívnu funkciu
- Má delimitačnú platnosť – rozhraničuje slová v prúde reči
- V slove je konštantný pomer jednej prízvuchej k n neprízvuchých slovám
- Vedľajší prízvuk pri analýze rytmickej štruktúry verša neberieme do úvahy
- Jednoslabičné plnovýznamové slová sú obvykle prízvuché
- Neplnovýznamové jednoslabičné slová sú spravidla neprízvuché
- Jednoslabičné predložky v spojení so slovami môžu byť nositeľmi prízvuku

Takt :

- V prúde reči sa nevyslovujú jednotlivé slová osobitne, ale dohromady splývajú aj niekoľko slov, ktoré tvoria jeden celok – takt

Takt, taktová skupina:

- Fónický celok zložený z jednej slabiky alebo skupiny slabík s jedným prízvukom, ktorý ohraničuje skutočnú alebo potencionálnu pauzu
- Slabičná konštrukcia taktu : jedno- až n- slabičný
- Rytmická jednotka zložená z jednej prízvuchej a n neprízvuchných slabík
- Podľa miesta prízvuku :
- Neutrálny (jednoslabičný takt) x
- Zostupný x' x .... n
- Vzostupný x x'
- Obstupný x x' x
- Zoskupenia taktov – taktové skupiny

Strnište suché na vlhkých hrudách

x'x x / x'x / x'x x / x'x //

pod nohou praská.

x'x x / x'x //

10 sl. : - UU/ - U/-UU/-U

5 sl. : - UU/-U

Rytmické konštanty :

- Prvky verša, ktoré sú zachované dôsledne, objavujú sa pravidelne (konštantne)

V úryvku (M. Rúfus) :

- Normovaný počet slabík vo veršoch (10,9)
- Neprítomnosť ťažkej doby (prízvuku) na párnych slabikách

Rytmické tendencie:

- Prvky verša, ktoré sa objavujú menej pravidelne, nie úplne dôsledne

V úryvku :

- Výskyt ťažkej doby (prízvuku) na nepárnych slabikách
- Konvergentná rytmicko – syntaktická organizácia verša

Časomiera

Cezúra

- za piatou polovicou metra (stopy) je cezura penthemimeres
- cezúra hepttemimeres je 7 polovica metra
- sú typické v hexametri

Sylabotonizmus

Analýza rytmu je prostredníctvom taktov. Na základe striedaní prízvučných a neprízvučných slabík vo verši sú vybudované 10 slabičné verše.

9 slabičné verše : -u/-u /-u/ -u/u

10 slabičné verše : -u/ -u/-u/ -u/ -u

Metrum je abstraktná norma

Rým :

- ženský A : musí sa končiť minimálne na dve slabiky. Prízvuk je na predposlednej slabike.
- Mužský b : prízvuk je na poslednej slabike, alebo na konci jednoslabičného plnovýznamového slova.

Jamb :

- Prvá slabika vo verši je jedno slabičné neplovýznamové slovo

Jambické verše sú nestové v slovenčine, nenapĺňajú s hranociu stôp.

Stopy využívané v slovenskej poézii

- Daktyl : -UU
- Trochej: -U
- Jamb: U-
- Spondej: --

- Amfibrach: U-U

- Anapest : UU-

Lyrika

- Lyrický subjekt (lyrické Ja, ikonizácia subjektívnosti) – obraz emitenta lyrickej výpovede, môže mať podobu špecifickej roly samotného autora výpovede, alebo podobu lyrického hrdinu (postava lyrického „diana“)

- Ikonickosť – zobrazovací charakter slovesnej štruktúry – samotné zobrazenie alebo obrazné vyjadrovanie sa

- Lyrika potláča sujetovosť výpovede

- Nahrádza ju zmyslovou ikonizáciou subjektívnosti, zvýraznením zvukovej stránky jazyka slovesnej štruktúry

- Výpoveď vnútornom naladení, jeho „ stave“

- Hatenie sujetu – rozptyl významu

J. Lotman- vysvetlenie rozdielu medzi sujetovým a nesujetovým textom

Pojmy : dve sémantické polia v rámci textu

Hranica medzi nimi

Nepreniknuteľnosť hranice

Postava obvykle patriaca do jedného podpriestoru (sémantického poľa)

Udalosť ako základ sujetu – premiestnenie postavy cez hranicu

Reťaz udalostí – sujet

Vymedzenie základných pojmov:

Literárny druh	Lyrika, epika, dráma
Literárny žáner	Román, poviedka, novela
Žánrové varianty	Psychologický, ľúbostný román
Žánrové formy	Napríklad: denník, korešpondencia

Literárny druh

- Je označenie súboru diel, ktoré majú zhodné vlastnosti, ktoré sú špecifické pre určitú skupinu.

Poňatie literárneho druhu ako pojmu:

- Je to abstraktné pomenovanie, ktoré určuje daná spoločnosť. Na základe pomenovania analogických znakov a funkcií môžeme vytvárať genologické systémy ako abstraktné pojmové konštrukcie.

Sú to **inštitucionálne imperatívy** (pojmy, ktoré môžu autory meniť), ktoré vytvárajú nátlak na autora a zároveň sú predmetom jeho nátlaku. Inštitúcia je v tejto vete kultúra.

V procese historickej semiózy literárne druhy a žánre fungujú:

- Ako paradigmy (určité predpisy)

- V syntaktickej rovine

Modely, ktoré existujú vo vedomí autora a vo vedomí vnímateľa :

- Autor : volí určitý literárny druh a v jeho rámci literárny žáner.

- Vnímateľ : má na základe určitého literárneho druhu určité očakávania.

Bachelard : „ žáner je projekt.“

- Žiadny text nie je čistým naplnením abstraktnej žánrovej formy. Ale každý text je aktuálnou realizáciou žánrovej predstavy.

- Projekt alebo projekcia je: Priemer hodnotovej sémantickej situácie v jazyku.

Najsilnejšie znakové médium je jazyk, keďže je súbor znakov. Referencia je vyšší systém, ale v rámci umeleckého textu to neplatí.

Zmeny modelu jednotlivého žánru:

- Je to vývinový aspekt a jeho dôsledky pre celý genologický systém

- Patria tam aj invariálne znaky literárneho druhu alebo literárneho žánru

- Niektoré znaky sú typické iba istú dobu

Zhrnutie :

Literárne druhy sú najvšeobecnejším, relatívne najstabilnejším možnosťami literárnej tvorby. Konkrétny text je variantná realizácia žánrového invariantu.

Aktuálnosť genologického aspektu:

- Žánre nie sú predpisy, ale reprezentujú transformované (t.j. stále aktualizované varianty) kultúrne kódy, rezervoáre možností, autorské výzvy, čitateľské a interpretačné signály

Žánre ako základné poznávacie kategórie

Literárne dielo – proces – životná situácia
(mení na tématickú alebo textovo zrealizovateľnú)

V rámci procesu tematizácie poznáme 2 zložky:

1. Koncepcná : podľa toho na aký typ sa zameriavame (typ napríklad životná skúsenosť)

2. Realizácia alebo vyjadrenie, tematizácia. Je to vytváranie textovej štruktúry prostredníctvom jazyka.

„hodnoty“ – „ich problémové nastolenie“ – „ich vyjadrenie“

- Modely, ktoré existujú vo vedomí autora aj vo vedomí vnímateľa

- Autor – volí určitý literárny druh, v jeho rámci literárny žáner – zachováva na jednej strane štruktúru tohto žánru, existujúcu v jeho vedomí, na druhej strane môže žánrový model aktualizovať (niektoré zo štruktúrnych vlastností meniť).

- Vnímateľ – postupuje k dielu určitého žánru so znalosťou jeho štruktúry, ktorá uľahčuje komunikáciu, pretože vnímateľa orientuje vo vnútornej organizácii diela

Výsledkom oboch zložiek je text.

Literárne druhy v rámci kódovania:

M. Bachtin „v žánroch sa v priebehu stáročí hromadia formy videnia a chápania určitých stránok sveta.

- Znázorňovanie reality v literatúre. Ako chápeme svet?

Tak ako existujú isté „stránky sveta“ a typy živoných hodnôt, ktoré sa s nimi spájajú, existujú aj základné spôsoby výstavby textov.

Žánrová povaha literárnych druhov:

- Je obmedzený počet princípov usporiadania

Dej : stav

Sujetový : nesujetový

Spoločné komponenty:

- Nositeľ tematického diania (postava)

- Prostredie

- Interakcia : postava – prostredie

V lyrike je stav (prostredníctvom výpovede o lyrickom subjekte). V epike je dej (prostredníctvom rozprávača – rozprávač/postava)

Prostredie je súbor hierarchických vzťahov medzi hrdinom a okolím.

Existujú 2 typy interakcií:

1. Postava zasahuje do prostredia

2. Prostredie zasahuje na postavu

Aby nastal epický príbeh, postava musí konať voči prostrediu.

Pre epiku je charakteristický dej a pre lyriku stav. Dej je sprostredkovaný prostredníctvom rozprávania a stav je autorová výpoveď.

Vysvetlenie rozdielu medzi sujetovým a nesujetovým textom:

- Ide o dve sémantické polia v rámci textu medzi nimi je hranica (ktorá je neprekonateľná). Postava obvykle patrí do jedného podpriestoru (alebo sémantického pola)

Základ sujetu je udalosť- premiestnenie postavy cez hranicu Sujet je reťaz udalostí – postavy sa premiestnia cez hranicu a vznikne sujet.Na pozadí sujetového textu vzniká nesujetový svet.

V nesujetovom texte :

- Nedochádza k prekročeniu hraníc
- Nekoná sa udalosť
- Opisuje sa stav, v ktorom sa lyrický subjekt ocitá.

Sujetový text sa buduje na základe nesujetového textu, ako jeho popredie uvádza na scénu postavu/postavy, ktoré sa oslodzujú od „ zákazu“ a prekračujú hranicu.

Lyrika:

Autorský subjekt	Čitateľ
Lyrický subjekt	empatický
(lyrická postava)	subjekt

Epika:

Autorský subjekt	Čitateľ
postava	Empatický subjekt

Umelecká literatúra je sociálne konštruovaný fenomén, ktorý je v istom type diskurzívnych praktík vytvorený.

Lyrický text:

- Pri práci s ním čitateľ od textu niečo očakáva, väčšinou estetický zážitok.

Pri práci s básňou je potrebné dekodovanie básne : text sa musí pomaly a pozorne a opakovane čítať. Poézia je kódovaná.

Prvá operácia s textom je rozpoznať text, ako umelecký. Potom sa na pochopenie textu používajú čiastkové aspekty.

Pri práci s textom je dôležité pochopiť text (napríklad báseň). Z toho vznikajú rôzne interpretácie textu. Na interpretáciu sa využívajú čiastkové množiny umeleckého textu. Interpretácia má byť adekvátne voči textu a podľa toho sa posudzujú rôzne interpretácie.

Základný kontrolný bod pri interpretácii je text. Preto sa aj interpretácia musí opierať o text.

Výrazové prostriedky umeleckého textu

- Predstavujú isté javy v texte, ktoré sú typické len pre umelecký text

Výrazové prostriedky sa delia na 2 základné skupiny:

1. Figúry

2. Trópy – sú založené na prenesení významov slov.

Prenášanie významu slov:

- Ide o konotáciu : základný význam sa navrstvuje. Pre literatúru je to dôležité z hľadiska možnosti individualizácie a pre možnosť dekódovania textu.

Figúry

1. Rečnicke výrazové prostriedky (napríklad básnická otázka / zvolanie alebo oslovenie)

2. Minimalizmom výrazových prostriedkov (vypustením nadbytočných častí vo veršoch) sa vytvára kontrast.

Inverzné výrazové prostriedky:

1. Chaizmus : výpoveď má dve časti a tie sú usporiadané na princípe zrkadlového obrazu.

2. Inverzia : na základe nej môže vzniknúť rým a ovplyvňuje aj rytmus v básni.

Opakovacie výrazové prostriedky

1. **Tautogram** je jav, keď sa v básni opakujú slová na rovnaké začiatkové písmeno. Je to forma masívnej aliterácie.

2. **Paronomázia** je opakovanie slovných základov. Napríklad : Slávme slávu Slávu slávnych. Dá sa rozdeliť na:

- Derivácia : slová majú rovnaký slovný základ

- Antanaklasa vzniká na základe zvukovej zhody.

Eufónia je zámerne zvolený zvukosled. Zakladá sa na zámernom príznakovom využívaní a organizácii zvukových kvalít hlások a slov, čím sa dosahuje emocionálne a expresívne zafarbenie textu.

Kakofónia je opak ľubozvučnosti. Predstavujú ju koktavé skupiny hlások, zoskupenia rozličných samohlások a vyslovenie ťažkých spoluhláskových skupín (odišli i ich chlapi). Je to znak úpadku literárneho štýlu, ale aj vyjadrovania vôbec.